

ارتباط غیرکلامی

زبان کریمائی فضای شهری

www.ketab.ir

سرشناسه: جهانبخش، حیدر، ۱۳۴۵ -

عنوان و نام پدیدآور: ارتباط غیرکلامی زبان گویای فضای شهری / مولفین حیدر جهان بخش، سیدتاج الدین منصوری.

مشخصات نشر: قزوین: جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات، واحد قزوین، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۸ ص: مصور (رنگی)، نمودار؛ ۲۲×۲۲ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۸۶-۶۳-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: معماری منظر شهری

Urban landscape architecture موضوع:

موضوع: زیباسازی شهری

Urban beautification موضوع:

موضوع: فضاهای عمومی -- جنبه های اجتماعی

Public spaces -- Social aspects موضوع:

موضوع: معماری منظر شهری -- جنبه های اجتماعی

Urban landscape architecture -- Social aspects موضوع:

شناسه افزوده: منصوری، سیدتاج الدین، ۱۳۵۹-

شناسه افزوده: جهاد دانشگاهی. سازمان انتشارات. واحد قزوین

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ۴ الف ۹ ج / SB۴۷۲/۷

رده بندی دیویی: ۷۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۰۸۲۳۸

انتشارات
جهاد دانشگاهی
قزوین

مصوبه شورای شعبه
انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین

ناشر: انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین
کلیه حقوق محفوظ است ©

عنوان: ارتباط غیرکلامی؛ زبان گویای فضای شهری

مؤلفین: حیدر جهان بخش، سید تاج الدین منصوری

طراح گرافیک و صفحه آرای: مرضیه حمیدی زاده

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۸۶-۶۳-۴

چاپ: نوبت اول - بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بهاء: ۷۰۰۰۰۰ ریال

دیباچه

فضای شهری را زبان بسیار است، که یکی از آن‌ها زبان غیرکلامی است. فضا، گستره یله و آزادی است که چون با عوامل محیطی درآمیزد، مکان می‌شود. مکان واقعی است که جامعه بشری نه تنها در آن زندگی می‌کند، بلکه جزئی از آن است. جامعه بشری که خود سازه مکان است، مستمراً در آرزوی آن بوده است تا از جان مایه مکان، یعنی فضا، توشه زندگی بگیرد؛ توشه‌ای فراتر از واقعیت‌های ملموس و محسوس مادی. لذا، به طراحی روی آورده است تا عوامل کیفی محیط را به نفع جوامع انسانی بارور سازد. طراحی شاخه‌ای از هنر - هنر - دانش مکان سازی است که تلاش می‌کند در محور و مدار فضا قابلیت پاسخ‌دهندگی مکان‌ها را از طریق ساماندهی و ارتقاء کیفیت‌های هنجاری محیطی بارور سازد. در آنجا که طراحی به قلمروهای همگانی بیرونی می‌پردازد، طراحی شهری نامیده می‌شود. طراحی شهری، فضای شهری (همگانی بیرونی) را از طریق مختلف پایدار و پویا می‌سازد. فضای پویا و پایدار، گستره‌ای است که تنوعی از ارتباطات موجودیت سازنده‌اش را معنی‌دار می‌کند. یکی از این ارتباطات، ارتباط غیرکلامی است. آن‌گونه که ریسنده‌ان این کتاب گفته‌اند: ارتباط غیرکلامی خاصیتی از یک شیء یا چیز است که موجبات شکل‌گیری تصویری پویا در ذهن می‌شود. اشیاء یا چیزها در قالب مکان درآیند، بازتاب برآیند صفات هویتی آن را معنی‌دار می‌کنند. چیزها، اشیاء یا عواملی که محتوای هر مکان را معنی‌دار می‌کنند، ارتباط پیچیده‌ای باهم دارند که انسان محوریت آن را شکل می‌دهد. انسان در نقش‌های مختلفی، اعم از استفاده‌کننده، بهره‌بردار، مدیر و طراح، روابط غیرکلامی عناصر و ابعاد مکان را شناخته و با آن‌ها مراوده برقرار می‌کند.

ماهیت هستی بر ارتباطات استوار است. مهم‌تر آنکه رویه کنونی تحول - جامعه شهری، فناوری عصر پسامدرن را با ارتباطات شکل داده است. ارتباط فرآیندی است که پیام، جوهر آن است و پیام‌رسانی را به ستارگی آن است. پیام‌رسانی از سه عامل، فرستنده، ابزار (میانجی مادی) و دریافت‌کننده شکل می‌گیرد. پیام‌هایی که در فضای شهری جریان دارند، شکل‌ها، انواع و اقسام مختلفی دارند. به صورت متداول از نظر معماری و شهرسازی، مهم‌ترین انواع پیام‌های شهری در فضا از نوع بصری یا چشمی (بینایی / دیداری) هستند. ابعاد، یا نمایانگرهای مکان برحسب ویژگی‌ها یا محتوای صفات هویتی خود عامل و حامل انواع پیام‌ها هستند. نمایانگرهای مکان را می‌توان در نه قسم شامل فضای تحدیدشده، ریخت یا توده، طبیعت، حرکت یا منظر، زمان، ادراک، اجتماع، کارکرد و مدیریت شناسایی کرد. هریک از این‌ها می‌توانند حامل پیامی خاص، هم‌جنس خود و پیام‌هایی نیمه هم‌جنس باشند که با شکل، شیوه و نمودی خاص بیان می‌شوند. مثلاً پیام‌های برآمده از ریخت یا توده می‌توانند نمودی مادی و بصری باشند، اما پیام‌های برآمده از ادراک، نمودی غیرمادی و ذهنی دارند. مردم با دریافت پیام‌ها از طرق مختلفی عکس‌العمل فعال یا غیرفعال نشان می‌دهند.

عکس‌العمل‌های مردم نسبت به پیام‌های دریافتی از کیفیت‌های محیطی مکان حکایت می‌کند. پیام‌های دریافتی تصاویر مکانیکی خالص برآمده از محیط و برنشسته بر صفحه نانوشته و بی‌آرایه و بی‌پیرایه ذهن نیستند، بلکه ادراکاتی هستند که از تلفیق، آمیزش یا ترکیب داده‌های بیرونی مکان و انباشت زمینه‌ای ذهن (اذهان) برمی‌آیند. برآیند تحلیلی داده‌های محیطی در ذهن حسی را برای مردم ایجاد می‌کند که به آن حس مکان می‌گویند. حس مکان یک دریافت تحلیلی و چندوجهی کیفی از مکان است؛ آنچه نمی‌توان آن را تجمیع حس‌های پنج - شش‌گانه است، بلکه فراتر از آن است. حس مکان زبان گویای فضای شهری است؛ زبانی که از ارتباطات پیچیده بین اجزاء و عناصر محیطی جان می‌گیرند. بنابراین برای شرح این زبان نمی‌توان به یک تعریف ساده اکتفا کرد. بلکه باید به شرح تنوعی از موضوعات مطرح در حوزه طراحی مکان پرداخت تا حق مطلب ادا شود. فراوانی عناوین و موضوعاتی که در این کتاب آمده‌اند از پیچیدگی فهم ارتباطات عوامل و عناصر جاری در فضا، به‌ویژه فضای همگانی دلالت دارند. درست طراحی حس بینایی مهم‌ترین نقش را ایفا نموده است. به همین دلیل طراحی غالباً بر مبنای بازی با پیام‌هایی که در ریخت و منظر ارائه می‌گردد، به انجام می‌رسد. مسامحتاً ریخت (فرم) پیام‌هایی از توده یا کالبد را بازتاب می‌دهد که با مشاهده ایستا به دست می‌آید. با مبین مسامحه، منظر نیز پیام‌هایی از توالی و تناوب کالبدی (توده) را بازتاب می‌دهد که با مشاهده پویا (در حال حرکت) حاصل می‌شود. درست است که بینایی مهم‌ترین حس است، اما پیام‌های محیطی، حتی اگر از طریق چشم برآیند تک‌بعدی نیستند. حس مکان ادراکی است که برآیند تنوعی از پیام‌ها، که خود از تنوع ابعاد محیطی ریشه می‌گیرند، حاصل می‌شود. حس‌های شناخته‌شده‌ای چون: بینایی، بویایی، بساوی، چشایی، شنوایی و حرکت همراه با حس‌های ناشناخته دیگر، پیام‌های محیطی را بدون ترکیب اخذ نموده و بافهم فرا تحلیلی از کیفیت‌های محیطی معنی‌دار می‌کنند. مفاهیمی؛ شامل زیبایی، امنیت، خوانایی، ایمنی، ساسبات به‌ری، غنای حسی، سرزندگی و زیست‌پذیری، نمونه‌هایی از این حس‌ها محسوب می‌شوند. بازتاب رفتاری مردم نسبت به محیط از فرآیند یادشده متأثر می‌شود.

در شرایط کنونی، مکان‌سازان تلاش می‌کنند با به دست آوردن برداشتی نسبتاً درست از حس‌ها، از طریق سنجش ویژگی‌های محیطی و یا شناخت محیط به طراحی بپردازند. چگونگی دستیابی به ارتباطی مؤثر بین انسان و محیط همواره مورد چالش بوده است. طراحان تلاش کرده‌اند که با توجه به ابعاد مختلف محیط و پاسخی که هرکدام از آن‌ها به نیاز انسان می‌دهند، رابطه انسان و محیط را در جهت تعدیل این چالش بسامان کنند. ارتباط در محیط می‌تواند به صورتی غیرملموس و با زبان نمادی و نشانه‌ای یا همان ارتباط غیرکلامی بیان شود. آنچه در این میان مهم است ادراک انسان از مفهوم فضا در جریان رفع نیازهایش است. اینکه ارتباط غیرکلامی چگونه پیام محیط و انسان را انتقال می‌دهد، به نگرش انسان به محیط بستگی دارد. نگرش انسان تأثیر همه‌جانبه‌ای بر کنش‌های او دارد. کتابی که در پیش رو است، بازتابی از نگرش نویسندگان آن به حوزه طراحی است. این

نویسندگان از میان صدها نگاره‌ای که معنای ارتباط غیرکلامی را بیان کرده‌اند، نگاره‌هایی را برگزیده‌اند که با نگرش ایشان سازگار باشد. این نویسندگان با استناد به دیدگاه‌های صاحب‌نظران خاص به ترکیبی پویا و پرازش دست یافته‌اند که زبان گویای همه است؛ زبان گویای فضا.

آقایان دکتر حیدر جهان‌بخش و مهندس سید تاج‌الدین منصوری در این زمینه تلاش گسترده‌ای به عمل آورده‌اند که انتظار می‌رود قلمرو پرچالش طراحی شهری ایران را پاسخگو باشد. به علاوه، انتظار می‌رود با فراگیر شدن تلاش همگانی و پیگیر کسانی که دغدغه خاطر ساماندهی و ابقاء کیفیت‌های محیطی ایران را دارند، مکان‌های همگانی این سرزمین گران قدر پاسخ‌دهنده‌تر و پربارتر شوند.

دکتر مصطفی بهزادفر

تهران، دی‌ماه ۱۳۹۷

فهرست

۱	گفتار پیشین
۵	فصل ۱: مبانی ارتباط
۷	آغاز گفت
۷	۱- مبانی ادراک یک پیام
۹	۲- اصول انتقال پیام
۹	۲-۱- فرستنده
۱۰	۲-۲- پیام
۱۱	۳- کمیت (بار اطلاعاتی) یک پیام
۱۲	۴- ارائه پیام
۱۲	۵- پیام فعال و پیام غیرفعال
۱۳	۶- اخلاص در انتقال پیام
۱۳	۷- مسیر انتقال پیام
۱۳	۸- معنای پیام
۱۴	۹- بازتاب
۱۴	۱۰- بازخورد
۱۴	۱۱- اطلاعات معنایی و زیباشناختی پیام
۱۵	۱۲- نوع اطلاعات و حافظه در ادراک پیام
۱۶	۱۳- ظرفیت دریافت و ذخیره پیام
۱۸	۱۴- فرآیند ادراک پیام در محیط
۱۸	۱-۱۴- سازمان و شکل ادراکی انسان
۱۸	۲-۱۴- نظریه گشتالت و جزینی
۲۱	۳-۱۴- حس‌های انسان
۲۳	۱-۳-۱۴- حس‌های بافاصله
۲۳	۱-۱-۳-۱۴- بینایی (باصره)

۲۴	 ۱۴-۳-۱-۲-شنوایی
۲۴	 ۱۴-۳-۱-۳-بویایی
۲۵	 ۱۴-۳-۲-حواس بلافاصله
۲۵	 ۱۴-۳-۲-۱-حرارتی
۲۵	 ۱۴-۳-۲-۲-لامسه
۲۶	 ۱۴-۳-۲-۳-جهت یابی -سمت گیری
۲۶	 ۱۴-۴-ادراک اشیا در محیط
۲۷	 ۱۴-۵-فضای ریاضی و فضای ادراکی
۲۸	 ۱۴-۶-ادراک فاصله ها
۲۹	 ۱۴-۷-ثبات در ادراک
۳۰	 ۱۴-۸-ادراک عمق (بُعد)
۳۲	 ۱۴-۹-ادراک روانی - اجتماعی
۳۳	 ۱۵-اثر محیط بر ادراک
۳۵	 انجام گفت
۳۷	 فصل ۲: رابطه انسان و محیط
۳۹	 آغاز گفت
۴۲	 ۱- کلیات
۴۳	 ۲- محیط و فرهنگ
۴۳	 ۳- قابلیت های محیط
۴۵	 ۴- نحوه رفتار انسان در محیط
۴۶	 ۵- رابطه محیط و رفتار انسان
۴۹	 ۶- اندازه گیری رفتار و عوامل انسانی
۵۰	 ۷- تصاویر ذهنی
۵۳	 ۸- تفاوت های فردی در فرم تصاویر ذهنی
۵۶	 ۹- تصاویر ذهنی و رفتار انسان در محیط

۵۷	۱۰- اثر محیط ساخته شده در تعاملات اجتماعی
۵۸	۱۱- اجتماع پذیری و اجتماع گریزی فضا
۵۹	۱۲- بنیان در تعاملات اجتماعی
۵۹	۱۳- مفهوم زیبایی شناسی محیط
۶۰	۱-۱۳- مفهوم زیبایی شناسی تجربی
۶۰	۱-۱-۱۳- رویکرد نظریه - اطلاعات
۶۰	۱-۱۳-۲- رویکرد معناشناسی
۶۱	۱-۱۳-۳- رویکرد نشانه شناسی
۶۱	۱-۱۳-۲- زیبایی شناسی فرمی
۶۲	۱-۲-۱۳- نظریه گشتالت و زیبایی شناسی فرمی
۶۳	۱-۳-۱۳- زیبایی شناسی نمادین
۶۴	۱-۳-۱۳- اساس معانی نمادین
۶۴	۱۴- نشانه شناسی
۶۵	۱۵- شایستگی نمادها
۶۶	۱۶- معنای محیط ساخته شده
۶۶	۱-۱۶- ساختار بنا
۶۷	۲-۱۶- ساختار فضایی
۶۸	۳-۱۶- ساختار مصالح ساختمانی
۶۸	۴-۱۶- اساس روشنایی
۶۹	۵-۱۶- اساس رنگ
۷۰	۶-۱۶- اثر محیط غیر بصری بر ادراک
۷۰	۷-۱۶- معنای غیرمادی محیط
۷۱	۱۷- معنای نمادین محیط
۷۱	۱۸- مدل های رفتارگرا در محیط
۷۳	انجام گفت

۷۷	فصل ۳: ارتباط غیرکلامی
۷۹	آغاز گفت
۸۱	۱- معنای محیط
۸۴	۲- معنا در ارتباط غیرکلامی
۸۵	۳- معناشناسی و نمادشناسی در محیط
۸۵	۴- مفهوم ارتباط غیرکلامی
۸۹	۵- معنای ارتباط غیرکلامی در محیط
۹۴	۶- فرهنگ در معنای محیط
۱۰۳	۷- ساختار محیط در عملکرد آن
۱۰۶	۸- معنای محیط در ارتباطی غیرکلامی
۱۰۷	۸-۱- عناصر ثابت در محیط
۱۰۸	۸-۲- عناصر نیمه ثابت در محیط
۱۰۹	۸-۳- عناصر غیرثابت در محیط
۱۱۳	۹- ادراک ارتباط غیرکلامی در محیط
۱۲۵	۱۰- نمونه های کاربردی ارتباط غیرکلامی
۱۲۷	۱۱- مثال های کاربردی شهری در ارتباط غیرکلامی
۱۳۱	۱۲- اشاره ها در ارتباط غیرکلامی
۱۳۲	۱۳- نشانه های شهری ارتباط غیرکلامی
۱۳۶	۱۴- ارتباط غیرکلامی در فضا
۱۳۹	انجام گفت
۱۴۳	فصل ۴: عناصر و شاخص های ارتباط غیرکلامی در فضای شهری
۱۴۵	آغاز گفت
۱۴۶	۱- مفهوم فضای شهری
۱۴۷	۲- اجزا کالبدی محدودکننده فضای شهری
۱۴۷	۲-۱- کف

۱۴۸	۲-۲-بدنه
۱۴۸	۳-۲-سقف
۱۴۸	۴-۲-اجزای عناصر کالبدی
۱۴۸	۱-۴-۲-عناصر تشکیل دهنده به کف
۱۴۹	۲-۴-۲-عناصر شکل دهنده به بینه
۱۵۱	۳-اجزا کالبدی در منظر فضای شهری
۱۵۲	۱-۳-اثاثیه شهری
۱۵۲	۲-۳-عناصر سبز (پوشش گیاهی)
۱۵۲	۴-نحوه فعالیت در فضای شهری
۱۵۳	۱-۴-جبری و اختیاری بودن فعالیت ها
۱۵۳	۲-۴-عوامل فعالیت ها
۱۵۵	۳-۴-خصوصیت های عمومی فعالیت ها
۱۵۵	۱-۳-۴-رواج فعالیت
۱۵۵	۲-۳-۴-تواتر فعالیت
۱۵۵	۳-۳-۴-طول مدت فعالیت
۱۵۵	۴-۳-۴-زمان انجام فعالیت
۱۵۶	۵-۳-۴-مکان انجام فعالیت
۱۵۶	۴-۴-عوامل ارتقا دهنده ویژگی های فعالیت
۱۵۶	۱-۴-۴-توانایی های انسان در انجام فعالیت
۱۵۷	۲-۴-۴-اثر فعالیت های دیگر بر وقوع فعالیت
۱۵۷	۳-۴-۴-اثر عوامل محیطی بر فعالیت ها
۱۵۸	۴-۴-۴-تعامل فعالیت در فضا
۱۵۹	۵-رفتار در فضا
۱۶۰	۱-۵-فرآیند رفتار انسانی در فضا
۱۶۱	۲-۵-چگونگی رفتارها در فضای شهری
۱۶۱	۳-۵-دسته بندی رفتارها در فضای شهری

۱۶۱	۴-۵-ویژگی های رفتار در فضای شهری
۱۶۲	۴-۵-۱-مرئی بودن
۱۶۲	۴-۵-۲-تغییرپذیری
۱۶۲	۴-۵-۳-عبور از فضای روانی انسان
۱۶۲	۵-۵-فرهنگ و اجتماع
۱۶۳	۵-۵-۱-فلمرو و حریم
۱۶۳	۵-۵-۲-حباب و هاله
۱۶۳	۵-۵-۳-نگرش جامعه
۱۶۴	۵-۵-۴-انتظارات اجتماعی
۱۶۴	۵-۵-۵-تفاوت الگوهای رفتاری
۱۶۴	۵-۶-زمان
۱۶۴	۵-۶-۱-القا
۱۶۵	۵-۶-۲-حذف
۱۶۵	۵-۷-اثر رفتار بر کیفیت فضا
۱۶۷	۶-محیط و رفتار
۱۶۸	۷-فرم شناسی شهر
۱۶۹	۸-منظر شهری
۱۷۰	۹-تصویر ذهنی
۱۷۰	۱۰-کمیت فضا
۱۷۱	۱۱-معنای کیفیت در فضا
۱۷۲	۱۲-مقولات کیفی در شکل گیری یک پدیده
۱۷۲	۱۲-۱-خصوصیات پدیده ها
۱۷۳	۱۲-۲-حواس
۱۷۳	۱۲-۳-توقعات عموم
۱۷۳	۱۲-۳-۱-زیبایی
۱۷۴	۱۲-۳-۲-وحدت و یگانگی

۱۷۴	۱۳- عناصر و شاخص های منظر یک فضای شهری
۱۷۵	۱-۱۳- مفهوم کیفیت در فضای شهری
۱۷۵	۱۳-۲- کیفیت های ناشی از میزان سازگاری بین مؤلفه ها
۱۷۷	۱۳-۳- کیفیت دیدهای متوالی
۱۷۷	۱۴- عناصر و شاخص های ارتباط غیرکلامی در فضای شهری
۱۸۲	۱-۱۴- حوزه انسانی
۱۸۳	۱-۱-۱۴- عناصر شاخص ادراکی
۱۸۲	۱-۱-۱-۱۴- وحدت و پراکندگی
۱۸۳	۱-۱-۱۴- یادمان الهام
۱۸۵	۱-۱-۱۴- تداوم
۱۸۷	۱-۱-۱۴- یکی شدن
۱۸۹	۱-۱-۱۴- نوآوری و خلاقیت
۱۹۰	۱-۱۴-۲- عناصر شاخص انگیزشی
۱۹۰	۱-۱۴-۱-۲- مفهوم فضا و ادراک آن
۱۹۳	۱-۱۴-۲-۲- فرم فضا
۱۹۶	۱-۱۴-۲-۳- تأثیر سطوح برهم
۱۹۸	۱-۱۴-۴-۲- ارتباط عناصر طبیعی و مصنوع
۱۹۹	۱-۱۴-۵-۲- فرم پذیری از عوامل طبیعی و محیطی
۲۰۱	۱-۱۴-۳- عناصر شاخص عاطفی
۲۰۱	۱-۱۴-۱-۳- پیش بینی و ارتجال
۲۰۲	۱-۱۴-۳-۲- مهیج و غیرمنتظره بودن فضا
۲۰۶	۱-۱۴-۳-۳- روشن و تاریک
۲۰۹	۱-۱۴-۴-۳- سایه روشن
۲۱۱	۱-۱۴-۵-۳- آرایش و پیرایش
۲۱۶	۱-۱۴-۶-۳- پایداری و ناپایداری
۲۱۷	۱-۱۴-۷-۳- حرکت خطوط

۲۱۸	 دگردیسی ۸-۳-۱-۱۴
۲۲۱	 عناصر شاخص مکانی - هویتی ۴-۱-۱۴
۲۲۱	 تداوم درون و بیرون درهم ۱-۴-۱-۱۴
۲۳۰	 محدودیت ۲-۴-۱-۱۴
۲۳۱	 اتصال و عدم اتصال ۳-۴-۱-۱۴
۲۳۳	 مثبت، خنثی و منفی ۴-۴-۱-۱۴
۲۳۳	 تضاد و تقابل ۵-۴-۱-۱۴
۲۳۴	 رهایی و آزادی ۶-۴-۱-۱۴
۲۳۶	 حوزه محیطی ۲-۱۴
۲۳۶	 عناصر شاخص کالبدی ۱-۲-۱۴
۲۳۶	 هندسه ۱-۱-۲-۱۴
۲۳۷	 بدون بعد و سه بعدی ۲-۱-۲-۱۴
۲۳۸	 ساختار شکل ۳-۱-۲-۱۴
۲۴۱	 متریا ل ۴-۱-۲-۱۴
۲۴۴	 سادگی و پرنقشی ۵-۱-۲-۱۴
۲۴۴	 صور اشکال ۶-۱-۲-۱۴
۲۴۵	 مرتب و درهم ۷-۱-۲-۱۴
۲۴۷	 عناصر شاخص اندازه ای ۲-۲-۱۴
۲۴۷	 مقیاس و تناسبات انسانی ۱-۲-۲-۱۴
۲۴۹	 اجزای سطوح ۲-۲-۲-۱۴
۲۵۱	 هم شکلی ۳-۲-۲-۱۴
۲۵۲	 اعتدال ۴-۲-۲-۱۴
۲۵۳	 تقارن و عدم تقارن ۵-۲-۲-۱۴
۲۵۴	 تحرک فرم ۶-۲-۲-۱۴
۲۵۶	 دینامیک فرم ۷-۲-۲-۱۴
۲۵۸	 سقف فضا ۸-۲-۲-۱۴

۲۵۹.....	۳-۲-۱۴- عناصر شاخص یکپارچگی.....
۲۵۹.....	۱-۳-۲-۱۴- فضا و خلأ.....
۲۶۱.....	۲-۳-۲-۱۴- چیدمان فضا و فرم.....
۲۶۳.....	۳-۳-۲-۱۴- مطابقت با واقع و انحراف از واقع.....
۲۶۵.....	۴-۳-۲-۱۴- پیوند احجام.....
۲۶۷.....	۴-۲-۱۴- عناصر شاخص قابلیت و شایستگی.....
۲۶۷.....	۱-۴-۲-۱۴- معنا و مفهوم علائم سری.....
۲۷۰.....	۲-۴-۲-۱۴- نماد و نشانه در فرم.....
۲۷۱.....	۳-۴-۲-۱۴- اختصار و زیاده روی.....
۲۷۲.....	۴-۴-۲-۱۴- متحرک و آرام.....
۲۷۳.....	۵-۴-۲-۱۴- بی طرفی و تأکید.....
۲۷۴.....	۳-۱۴- حوزه تعاملی دوسویه (انسانی - محیطی).....
۲۷۴.....	۱-۳-۱۴- عناصر شاخص خوانایی.....
۲۷۴.....	۱-۱-۳-۱۴- خوانش نشانه و ادراک مفهوم آن.....
۲۷۸.....	۲-۱-۳-۱۴- نمادگرایی.....
۲۸۹.....	۳-۱-۳-۱۴- همخوانی.....
۲۹۲.....	۴-۱-۳-۱۴- رفتار فضا و فرم.....
۲۹۴.....	۵-۱-۳-۱۴- عملکرد فرم.....
۲۹۵.....	۶-۱-۳-۱۴- شاخص بودن.....
۲۹۶.....	۷-۱-۳-۱۴- نظم و بی نظمی.....
۲۹۷.....	۲-۳-۱۴- عناصر شاخص انعطاف پذیری.....
۲۹۷.....	۱-۲-۳-۱۴- ساختار و اسکلت فرم.....
۲۹۹.....	۲-۲-۳-۱۴- کاهش حجم و جرم.....
۳۰۱.....	۳-۲-۳-۱۴- یکدستی و تنوع.....
۳۰۳.....	۴-۲-۳-۱۴- برشی از فضا.....
۳۰۴.....	۵-۲-۳-۱۴- تغییر پذیری.....

۳۰۵.....	۱۴-۳-۲-۶-انعطاف فضا و فرم
۳۰۶.....	۱۴-۳-۲-۷-کشش
۳۰۷.....	۱۴-۳-۳-۳-عناصر شاخص انعکاسی - استحاله‌ای
۳۰۷.....	۱۴-۳-۳-۱-ارتباط‌های فضایی و فرمی
۳۰۸.....	۱۴-۳-۳-۲-شفافیت و ماتی
۳۰۹.....	۱۴-۳-۳-۳-تلویح و پیردگ
۳۱۰.....	۱۴-۳-۳-۴-هرج و مرج
۳۱۱.....	۱۴-۳-۳-۵-دسته‌بندی و رادف
۳۱۳.....	۱۴-۳-۳-۶-تنها و چندتایی
۳۱۵.....	۱۴-۳-۳-۷-دسته‌بندی و شبکه
۳۱۷.....	۱۴-۳-۳-۸-تغییر فرم و فرم‌زایی
۳۱۹.....	۱۴-۳-۳-۹-خط زمین
۳۲۱.....	گفتار پسین
۳۲۵.....	منابع و مآخذ فارسی
۳۳۱.....	منابع و مآخذ خارجی

گفتار پیشین

انسان برای یافتن پاسخی مناسب به نیازهای خود در شهر و فضای شهری، همواره به ارتباط با دیگران و عناصر فضایی متعین در آن نیازمند می‌باشد. در این زمینه، چگونگی و کیفیت این ارتباط بیش از هر مقوله دیگر وابسته به نگرش انسان‌ها در برآوردن نیازهایشان است. پیشرفت‌های فناوری و اجتماعی در حوزه‌های مختلف و تغییر نیازهای انسان در فضای شهری نسبت به گذشته، دگرگونی‌های بی‌شمار را در عرصه زندگی انسان به وجود آورده‌اند، به طوری که زندگی انسان را با چالش‌های تازه‌ای مواجه نموده و عدم خوانایی و عافیت محیط، برهم خوردن صفات ساختاری، هویت انسانی (فردی و گروهی)، کاهش تعاملات اجتماعی و کم‌رنگ شدن خاطرات جمعی در فضای شهری را به همراه داشته است.

بدین سبب، دستیابی به شناخت ابعاد وجودی انسان هر روز پیچیده‌تر و حتی دشوارتر شده و در پی آن روان‌شناسی محیطی به عنوان علم شناخت و پیش‌بینی رفتار انسان در محیط‌های گوناگون در دهه ۱۹۷۰، پا به عرصه وجود گذاشت. روان‌شناسان محیطی به کمک طراحان، بیش از چهل سال است که به مطالعه روابط انسانی با محیط و معنای مختلف ارتباطی آن پرداخته‌اند. آن‌ها با مطالعه و بررسی محیط زندگی انسان و بررسی رفتارهای روزمره، مانی نظری منطبق بر فضا و محیط را ارائه نموده‌اند که این امر به معماران و طراحان شهری کمک نموده است که سعی کنند فضاهایی سازنده و پاسخگو ایجاد نمایند. یکی از نتایج مهم این مطالعات، دسته‌بندی روابط انسان و محیط به "ارتباط کلامی"، "ارتباط غیرکلامی" است. بسیاری از طراحان شهری و روان‌شناسان محیطی بر این عقیده‌اند که بهره‌گیری از ارتباطی غیرکلامی در فضای شهری، به دلیل آدراک ساده و نیز انطباق با فرهنگ استفاده‌کنندگان از فضا، سبب تحکیم صفات هویتی سازنده و در نتیجه افزایش تعاملات اجتماعی در فضای شهری می‌شود. کوین لینچ^۱ (۱۹۶۰) در کتاب سیمای شهر، یکی از مهم‌ترین عوامل آسایش فرد را محیط و تشکیل تصویر ذهنی از محیط را، نقش انگیزی در ارتباط غیرکلامی آن محیط می‌داند و معتقد است ارتباط سیرکلامی خاصیتی از یک شیء می‌باشد که در ذهن ناظر تصویر زنده‌ای از شیء را به جای می‌گذارد. وی با تأکید بر حس تعلق به عنوان یک مهارت طراحی، با ارائه مفهوم ذهنی مکان شامل خوانایی و خاطره جمعی از دیدگاه استفاده‌کنندگان، عناصر کلیدی مهمی چون حوزه، راه، لبه، نشانه و گره را به عنوان عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری مفهوم خوانایی محیطی (ارتباط غیرکلامی) اعلام می‌کند. شناخت به دست آمده از این روش را شناخت مکانی می‌نامد. رایان^۲ (۱۹۹۸) نیز در بررسی خود در مورد ارتباط غیرکلامی، به دسته‌بندی انواع تعامل محیطی به صورت فعال، نیمه فعال و غیرفعال اشاره دارد و ضرورت وجود تعامل محیطی فعال را به عنوان یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در

1- Kevin Lynch

2- Ryan

شکل‌گیری ارتباطی غیرکلامی اعلام می‌نماید. وی همچنین استفاده از ارتباط غیرکلامی در طراحی محیط را یکی از عوامل ایجاد تعاملات اجتماعی در فضای شهری معرفی می‌کند. لاوسون (۱۹۸۰) در تشریح ارتباط غیرکلامی، به وجود قوانین نانوشته در جوامع انسانی اشاره کرده و بیان می‌نماید؛ درحالی‌که بخشی از این قوانین مربوط به فرهنگ‌ها و جوامع محلی می‌باشد، بیشتر آن‌ها برگرفته از ابعاد عمیق نیازهای روانی - شخصیتی انسان‌ها است. بنابراین مبحث ارتباط غیرکلامی در طراحی شهری دارای اهمیت بسیاری است.

از این‌رو کتاب حاضر با عنوان "ارتباط غیرکلامی؛ زبان گویای فضای شهری"، به بررسی و تحلیل عمیق رابطه انسان و محیط برای ایجاد ارتباطی مطلوب می‌پردازد. در نگاه کتاب به ارتباط غیرکلامی در فضای شهری، شامل عناصر و شاخص‌هایی است که می‌تواند در چارچوبی مناسب با فرهنگ استفاده‌کنندگان از مکان، پاسخی مناسب برای نیازهای مادی و معنوی انسان ارائه دهد. تحقیقات و مطالعات صورت گرفته در این‌توره، تنها به تبیین ارتباط غیرکلامی پرداخته‌اند و راهکاری عملی را ارائه ننموده‌اند، اما این کتاب تلاش دارد علاوه بر بیان نظری و تبیین ارتباط غیرکلامی، منبعی عملی نیز در این حوزه ارائه کند.

بدین منظور، کتاب در فصل اول، به مبانی و اصول و ادراک‌های شکلی، دهنده یک پیام می‌پردازد؛ اینکه چگونه یک پیام (به‌خصوص بصری) فرستاده و دریافت می‌شود. بر این اساس در این فصل، ارتباط غیرکلامی تأکید دارد که، فرم مهم‌ترین نقش را در تصاویر ذهنی شهروندان می‌سازد و به همین رو به مفاهیم نظریه گشتالت در ادراک فضا تکیه شده است؛ زیرا غالباً، ادراک فرم در فضای شهری بر اساس این نظریه درک می‌شود. در پایان فصل نیز سعی دارد که این نوع ارتباط به فضای شهری تعمیم داده شود و مفهومی از ادراک و مکان در حوزه انتقال پیام، بیان گردد.

در فصل دوم، ارتباط انسان و محیط و نظریه‌های مختلف پیرامون آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. نکته مهم آن‌که، طراحان به‌ویژه معماران، طراحان شهری و متخصصین منظر، با توجه به رفتارشناسی انسان در مکان، پاسخ‌های بین آن‌ها طراحی می‌کنند تا به رفع و نیز ارتقای سطح نیازهای مخاطب دست یابند.

فصل سوم کتاب، به بررسی ارتباط غیرکلامی در محیط می‌پردازد؛ ارتباطی که حامل پیام‌هایی از محیط به انسان و بالعکس است. بر اساس بنیان‌های روان‌شناسی محیطی، پیام‌ها به‌مانند طرح‌واره‌هایی هستند که در محیط کدگذاری شده‌اند. انسان باید آن‌ها را دریافت کرده، رمزگشایی نماید تا بتواند پاسخ نیازهای خود را از محیط دریافت کند. در صورتی‌که انسان، پاسخ مناسب را از یک مکان دریافت ننماید، آن مکان را ترک و یا به تغییرات در ویژگی‌های محیطی آن برای دستیابی به پاسخ مناسب،

اقدام می‌کند. با مدنظر قرار دادن موضوع یادشده، بخش پایانی این فصل، به ارتباط معنا و مفهوم در فضا و محیط شهری در ایجاد یک ارتباط غیرکلامی می‌پردازد.

در فصل چهارم، به عناصر و شاخص‌های فضای شهری در ایجاد ارتباطی غیرکلامی بین انسان و محیط اشاره و توجه می‌شود. پژوهش‌های مربوط به مباحث ارتباط غیرکلامی، غالباً به صورت کلی و نظری به این موضوع پرداخته‌اند، و جزئیات این بحث به نسبت اهمیت آن مورد توجه قرار نگرفته است. از این رو در فصل چهارم تلاش می‌شود این عناصر و شاخص‌ها به همراه مفاهیم ادراک فرم و فضای شهری، ارائه شوند. برای تکمیل این مبحث، نوع فعالیت‌ها در فضای شهری و نوع رفتارهای انسانی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرند.

لازم به تأکید است که محتوای کتاب - ضمیمه پژوهش‌های ارزنده آقای مهندس سید تاج‌الدین منصوری در حوزه معماری و طراحی شهری انجام پذیرفته که پایان‌نامه کارشناسی ارشد ایشان با عنوان "طراحی منظر شهری محور منوریل در محدوده تاریخی خیابان مدرس کرمانشاه با تأکید بر احیای ارزش‌های فرهنگی-تاریخی شهر" سرآغازی بر این فعالیت بود. بر این اساس، مقالات مشترک متعددی نیز تدوین و ارائه شد که مبنای شکوفایی و ادامه مطالعات و پژوهش‌های مؤلفین در زمینه زبان‌شناسی شهری و به‌ویژه ارتباط غیرکلامی در فضای شهری گردید. باین ترتیب، رفیقین لازم می‌دانند مراتب سپاس و قدردانی خود را از استاد گران قدر جناب آقای دکتر مصطفی بهزادفر به سبب راهبری‌ها و راهنمایی‌های بی‌بدیل و به پاس تذکرات آموزنده و سازنده‌ای که بی‌شک موجب ارتقای محتوای کتاب گردید، به جای آورند. همچنین از تلاش‌های همکاری مدیریت محترم جهاد دانشگاهی واحد استان قزوین جناب آقای فرشاد پیله‌چی و مدیریت انتشارات آن واحد، جناب آقای مهندس علی دل‌زنده در آماده‌سازی، چاپ و انتشار این کتاب تشکر وافر به عمل می‌آید.

دکتر حیدر جهان‌بخش

مهندس سید تاج‌الدین منصوری

تهران، دی‌ماه ۱۳۹۷